

UČNA URA IN PRIPOMOČEK

Kaj nam žive umetnosti povedo o diskriminaciji?

Arhiv Mesta žensk in repozitorij Mrežni muzej

Avtorice: Ida Hiršenfelder, Tea Hvala, Tanja Mastnak, Sara Šabec, Adela Železnik

Zakaj nagovarjati diskriminacijo s pomočjo umetnosti?

Umetnost uporablja neposreden jezik, s pomočjo katerega lažje spregovorimo o različnih oblikah diskriminaciji in nasilja v družbi. Predvsem žive (performativne) umetniške prakse o teh temah govorijo v obliki prvoosebne izpovedi. Ta pristop žrtvam diskriminacije sporoča, da niso same in da je o vseh oblikah diskriminacije, nasilja ter posledičnih travmah mogoče javno spregovoriti in si aktivno prizadevati za njihovo odpravi. Po drugi strani osebnoizpovedni nagovor v umetniških delih povzročiteljem diskriminacije ali nasilja pokaže posledice njihovih dejanj ter jih tako spodbudi k bolj sočutnemu in manj stereotipnemu pogledu na soljudi.

Sodobna umetnost širi obzorja in spodbuja ustvarjalni izraz mladih, pedagoginjam in pedagogom pa nudi celo vrsto svežih pristopov k obravnavi perečih družbenih vprašanj, tako v učilnici kot zunaj nje.

POVEZAVA NA UČNI PRIPOMOČEK

<https://mrezni-muzej.mg-lj.si/si/novice/38/>

Učno gradivo za obravnavo različnih oblik in ravni diskriminacije temelji na učnem pripomočku *Kaj nam žive umetnosti povedo o diskriminaciji?* Ta vključuje primere treh umetniških del, ki so nastala ob podpori društva Mesto žensk in so prosto dostopna v spletnem arhivu Mrežni muzej, s katerim upravljata Moderna galerija in Muzej sodobne umetnosti Metelkova (MG+MSUM).

Gradivo je namenjeno zadnji triadi osnovne šole in tudi srednji šoli.

Primerno je za obravnavo pri likovni vzgoji ali pouku umetnosti, zgodovini, etiki in državljanski vzgoji, v srednji šoli tudi pri sociologiji in nekaterih izbirnih predmetih.

Spletni učni pripomoček sestoji iz izbranih arhivskih posnetkov treh umetniških dogodkov različnih umetnic iz Slovenije, Hrvaške/Nizozemske ter Bosne in Hercegovine/ZDA. Vse umetnice uporabljajo motiv avtomobila, ki v njihovih delih nastopa v različnih vlogah, a v vseh treh primerih nudi izhodišče za razmislek o diskriminaciji; predvsem diskriminaciji in nasilju na podlagi spola in etnične pripadnosti, a tudi socialnega položaja in spolne usmerjenosti.

Učno gradivo in pripomoček spodbujata razpravo o diskriminaciji in nasilju posredno, saj ju na prvi pogled zanima le, kakšno vlogo v teh umetniških dogodkih igra osebni avtomobil. A prav s spoznavanjem razlik in podobnosti med njegovimi vlogami je mogoče bolj otipljivo spregovoriti o diskriminaciji in nasilju.

Gradivo vsebuje arhivske posnetke in kratke opise umetniškega dogodka, avtoričino biografijo ter vprašanja oziroma iztočnice, s katerimi lahko razpravo ob ogledu posameznih (ali vseh) videoposnetkov navežete na obravnavano snov, predvsem pa med mladimi poglobite razpravo o različnih vidikih in ravneh predsodkov, diskriminacije, neenakosti in nasilja. Ker gre za družbeno angažirana umetniška dela, spodbujajo tudi razpravo o prizadevanjih za njihovo odpravo. Iztočnice za razpravo segajo od osnovne do zahtevnejše ravni, vendar niso vidno ločene, saj presojo o primernosti vprašanj za specifičen kontekst prepuščamo vam.

Avtomobil zaradi svoje zgodovine in današnje družbene vloge razpira tudi vrsto vprašanj, povezanih s tehnologijo, industrijo, izkoriščanjem naravnih virov in delavstva, potrošništvom, individualizmom in onesnaževanjem, a tudi okoljevarstvom in emancipacijo žensk. Pričujoče gradivo je osredotočeno predvsem na slednjo, vendar v poglavju Dodatno branje na dnu dokumenta najdete tudi nekaj iztočnic za naslavljanje vseh preostalih vidikov.

Kaj je Mrežni muzej?

Mrežni muzej je spletni repozitorij sodobne umetnosti (repozitorij je prostor na strežniku za shranjevanje in dostopanje do umetniških dokumentov in digitalnih datotek). V Mrežnem muzeju najdete številne posnetke in drugo dokumentacijo minulih umetniških dogodkov, konferenc in pogovorov. MG+MSUM v muzeju poleg lastne zgodovine arhivira tudi dogodke nevladnih organizacij s področja kulture in sodobne umetnosti, med njimi Društva za promocijo žensk v kulturi – Mesta žensk, ki od leta 1996 najširšo javnost opozarja na diskriminacijo in podzastopanost žensk v kulturi in umetnosti. Društvo že vrsto let zaposluje tudi vprašanje, kako arhivirati svojo bogato zgodovino, da bi bila živa umetnost dostopna tudi po izteku dogodka.

Gradivo v Mrežnem muzeju je zaščiteno z avtorskimi pravicami. Dostop (uporabniško geslo) za izobraževalne in raziskovalne namene lahko brezplačno pridobite v uredništvu Mrežnega muzeja. Kontakt: <https://mrezni-muzej.mg-lj.si/si/o-mrezi/12/urednistvo/>

Kaj so žive umetnosti?

Izraz žive umetnosti se nanaša na uprizoritvene umetnosti, ki zajemajo tako gledališče kot performans. Razliko med gledališko predstavo in performansom pojasni teatrolog, publicist in zgodovinar sodobnega plesa Rok Vevar v *Malem pojmovniku sodobnih umetnosti*: <https://svodobnost.webstarts.com/performans.html>.

Zakaj govorimo o umetnostih v množini, ne o umetnosti v ednini?

Sodobne umetniške prakse težijo k interdisciplinarnem povezovanju in brišejo meje med likovno umetnostjo, gledališčem, arhitekturo, oblikovanjem in filmom. Hkrati se umetniške prakse vse tesneje prepletajo z družboslovjem in naravoslovjem, ker jim to omogoča bolj celosten razmislek o svetu skozi prizmo neposrednega čutnega zaznavanja in čustvenega doživljanja. Umetnice in umetniki vse pogosteje segajo po simbolni moči umetnosti, da bi z njo spreminjali družbeno življenje. Rezultat takšnega delovanja ni nujno zaključen objekt ali predmet (slika, film, fotografija), temveč neposredna izkušnja v nastajanju. Sem sodijo različne zvrsti performansov. V Mrežnem muzeju beležimo performativne prakse, kot so akcija, *body art* (telesna umetnost), glasovni performans, *happening* (situacija, dogodek), performativno gledališče ter novomedijski, večmedijski, participatorni, predavateljski, plesni, trajajoči ali vztrajnostni, ulični, zvočni, zvočnovizualni in zvočni performans.

PRVI PRIMER

Naslov: ***Avto dekonstrukcija***

Avtorica: **Dina Rončević**

Zvrst: Trajajoči performans, delavnica

Leto: 2016

Kraj: Ljubljana

Organizacija: Mesto žensk, Emanat, Srednja poklicna in strokovna šola Bežigrad

Posnetek (v slovenščini in hrvaščini), 12 min: <http://mrezni-muzej.mg-lj.si/si/mreznimuzej/3/21/?artworkid=1336>

Izjava umetnice (v angleščini), 3 min: <http://mrezni-muzej.mg-lj.si/si/mreznimuzej/3/21/?artworkid=1409>

Opis umetniškega dela: V *Avto dekonstrukciji* je umetnica s skupino vedoželjnih deklet med desetim in štirinajstim letom starosti razstavila »hrošča« (starega Volkswagna). Učile so se, kako uporabljati orodje, in uporabiti svojo telesno spretnost. Cilj tridnevne »dekonstrukcije« ni bil popolnoma razstaviti vozilo, temveč najti in zavzeti samostojno držo. Dekleta so se soočila z neznanimi orodji in materiali, radovednimi pogledi občinstva in novimi možnostmi rabe svojih spretnosti in tako mentalne kot fizične moči. Poleg dejanske dekonstrukcije (razstavljanja) avta je umetnica želela »dekonstruirati« ali razstaviti tudi družbeno pogojeno in stereotipno spolno delitev dela, spolne vloge ter z njimi povezano oblikovanje spolne identitete v najstniških letih.

Foto: Nada Žgank, Mesto žensk

Biografija umetnice: Dina Rončević se je rodila leta 1984 v Zagrebu na Hrvaškem. Na Akademiji likovnih umetnosti v Zagrebu je študirala animacijo in nove medije. Svoje diplomsko delo na tej šoli je opravila v obliki prekvalifikacije v avtomehaničarko. Kot pripravnica je delala v avtomobilskih in motorističnih delavnicah, kjer se je znašla v izrazito moškem in tudi odklonilnem okolju, a namesto da bi zaradi ovir obupala, je ubrala drugačno pot – ustvarjalnost. Kot animatorka lutk v tehniki *stop-motion* je sodelovala pri nastajanju številnih animiranih filmov. Leta 2013 je prejela nagrado Radoslav Putar za najboljšo mlado umetnico na Hrvaškem. Leta 2015 je magistrirala na umetniški akademiji Rietveld v Amsterdamu (Nizozemska), kjer živi in dela.

Vprašanja za razpravo:

1. *Kako se imenujejo poklicne šole, v katerih se lahko izučiš za avtomehaničarko? Poznaš kakšnega avtomehnika? Poznaš kakšno avtomehaničarko?*
2. *Zakaj avto v tem umetniškem delu razstavijo samo dekleta (zakaj umetnica namenoma ni vključila fantov)? (Ker bi se dekleta v družbi fantov počutile manj samozavestno v vlogi avtomehaničark, saj je ta vloga običajno rezervirana za fante; umetnica je s tem želela ustvariti varen prostor, v katerem ni »neumnih vprašanj«, obenem pa dokazati, da z nekaj znanja vsakdo lahko razstavi avtomobil – ne gre za fizično moč, ampak za dostop do znanja.)*

3. V kakšni vlogi nastopa avto v tem umetniškem delu? Čemu služi? Je v vlogi lepega predmeta, namenjenjega občudovanju, ali je njegova vloga drugačna?
 4. Kaj je trajajoči performans? (Performans, ki traja dlje časa, običajno več ur.)
 5. Zakaj je to performans (umetniško delo) in ne zgolj običajna delavnica?
- Ker ima občinstvo: dekleta razstavljajo »hrošča« pred gledalci in gledalkami.

DODATNO BRANJE

Podzastopanost žensk v cestnem prometu

Kljub aktivni udeležbi žensk v prometu, osebni avto ostaja statusni simbol in poklicna izbira predvsem za moške. Leta 1949 je bilo v Sloveniji 7.539 poklicnih voznikov, med njimi pa ena sama poklicna voznica. Do danes se stanje ni bistveno spremenilo. V ljubljanskem javnem prometu so zaposlene na primer samo tri voznice. Podobno stanje je tudi v drugem potniškem prometu.

Podzastopanost žensk v letalskem prometu

V Sloveniji je v letalskem potniškem prometu zaposlenih 58 kapitanov in 1 kapitanka, 58 kopilotov in 0 kopilotk.

Posledice tradicionalne spolne delitve dela se ne kažejo le v neenaki zastopanosti poklicnih voznic in pilotk, ampak tudi pri **neenakem plačilu**; v Sloveniji plačna vrzel od leta 1991 narašča. Več o tem, o neenaki porazdelitvi neplačanega skrbstvenega in gospodinjskega dela ter posledicah spolno zaznamovanega poimenovanja poklicev v slovenščini glej učno uro (kviz) *#VsakDan8Marec* iz leta 2020 (str. 15-20): <http://www.cityofwomen.org/sites/default/files/2020%20VsakDan8Marec%20kviz%20vprasanja.pdf> (PDF).

Razlike med spoloma obstajajo tudi na ravni **delovne aktivnosti** (v letu je bilo v Sloveniji delovno aktivnih 69,9 % moških in 61,7 žensk), **brezposelnosti** (ta je med ženskami nekoliko višja kot med moškimi; v zadnjem četrletju leta 2020 je bilo brezposelnih 5,7 % delovno aktivnih žensk in 4,6 % delovno aktivnih moških) **ter tveganja revščine**; temu so ženske – posebej starejše samske ali ovdovele ženske – izpostavljene v večji meri kot moški. Leta 2019 je bila stopnja tveganja revščine med ženskami 13-odstotna, med moškim pa 10,9-odstotna. (Podatki so povzeti po *Statističnem uradu RS*).

DRUGI PRIMER

Naslov: **Matrica Mercedes**

Avtorica: **Selma Selman**

Zvrst: Performans

Leto: 2019

Kraj: Hamburg, Nemčija

Nastopajo: Selma Selman, Hari Selman, Muhamed Selman, Mirsad Pučić

Organizacija: KRASS – Kultur Crash Festival, Kampnagel

Foto: arhiv umetnice

Posnetek performansa, 10 min (brez besed, v ozadju se sliši umetniška izjava avtorice v angleščini, ki je prevedena spodaj): <https://mrezni-muzej.mg-lj.si/si/mreznimuzej/1/30/?artworkid=1763>

Opis dela: Videoposnetek *Matrica Mercedes* dokumentira skupinski performans, ki je izvorno potekal na festivalu Krass Kampnagel v Hamburgu leta 2019. V performansu je umetnica nastopila skupaj z moškimi družinskimi člani: očetom, bratom in polbratom. Pred občinstvom so počeli to, kar vsakodnevno delajo za preživetje: odslužen avto so razstavili na dele. V vsakdanjem življenju te dele prodajo za ponovno uporabo (rezervne dele) ali reciklažo; na festivalu so jih na dražbi prodali občinstvu za neprimerno večje vsote denarja.

Selma Selman je performans pospremila z besedilom (»umetniško izjavo« ali »izjavo umetnice«), ki ga v angleščini slišimo v ozadju videoposnetka. V njem je zapisala, da je družinsko obrt ali gospodarsko dejavnost prenesla na področje umetnosti, da bi

občinstvu (in s tem tudi nam) zastavila vprašanje, kdo določa vrednost manualnega dela in kdo določa vrednost umetniškega dela, pa tudi, zakaj sta ovrednotena tako različno.

Umetniška izjava Selme Selman ob performansu *Matrica Mercedes*

Zaradi gospodarske krize je v Bosni in Hercegovini zelo težko zaslužiti dovolj za preživetje. To je zaradi diskriminacije in pomanjkanja izobrazbe še posebej težko Romom.

Matrica Mercedes je le eden od mojih poskusov združevanja umetniškega dela (umetnosti kot dela) z manualnim delom, s katerim se preživlja moja družina. Ko se vrednostni sistem zruši tako, kakor se je zrušil v bosanskem gospodarstvu, so tovrstna združevanja koristna.

S člani moje družine sem izvedla performans Matrica Mercedes. V njem umetnost uporabljam kot orodje za spreminjanje vrednosti manualnega dela in tudi same umetnosti. V tem performansu je umetnost v službi izzivanja ustaljenih predstav o delu, s katerim se preživlja moja družina, kot tudi predstav o mojem umetniškem delu. V performansu vsi opravljamo enako delo, le da ga jaz uprizarjam za svoje preživetje, moja družina pa za svoje.

Moje umetniško delo spreminja vsakdan mojih staršev in obenem tudi funkcijo umetnosti, saj v eno združi delo »navadnih« delavcev in umetnikov, ob tem pa tudi nagrado, ki jo prejmejo zanj. Moja družina spreminja odpadno železo v cenjeno sredstvo preživetje; njeno preživetje je odvisno od prodaje rezervnih delov in odpadnega železa zbirnim in reciklažnim centrom.

V trenutku ko razstavljanje avtomobila »recikliramo« (ponovimo) v umetniškem kontekstu, pridobi vrednost kot umetniško delo. Iz tega je razvidno, da ima umetnost moč spreminjanja ali preobražanja vrednosti – prav tako kakor je moja družina preobrazila vrednost odpadnega železa v nekaj, kar je mogoče tržiti. S tem je dokazala, da vsako telo poseduje moč za dejanja, ki preobražajo in spreminjajo svet.

Prevod in priredba za pedagoške namene: Tea Hvala

Izvirno besedilo je dostopno na spletni strani umetnice: www.selmanselma.com

Biografija umetnice: Selma Selman se je rodila leta 1991 v mestu Tuzla v Bosni in Hercegovini (BiH). Je prvo dekle romskega porekla, ki je v BiH diplomirala iz likovne umetnosti na Oddelku za slikarstvo Univerze v Banja Luki. Tudi njena brata sta diplomirala iz umetnosti – kot prva fanta romskega porekla v državi. Selma Selman je nadaljevala študij na Univerzi Syracuse v Združenih državah Amerike, kjer je magistrirala iz transmedijskih, vizualnih in uprizoritvenih umetnosti. Njena umetniška

dela so družbeno angažirana; številna se posvečajo hrabrenju deklic in žensk, naj se izobrazijo in osamosvojijo, saj umetnica izhaja iz osebne izkušnje diskriminacije, ki jo doživljajo Rominje v BiH in tudi v Sloveniji. Razstavljala je po vsem svetu in prejela več nagrad, med njimi nagrado Beli Aphroid v Mariboru leta 2019 za izjemne umetniške dosežke.

Selma Selman živi med Evropo in ZDA, kjer je leta 2017 ustanovila organizacijo za finančno pomoč romskim dekletom, ki zaradi različnih ovir (pomanjkanja denarja; neperspektivnosti življenja za izobrazena romska deklet v rasističnem svetu; tradicionalnih pričakovanj staršev, da se bodo mlade poročile) opuščajo osnovno šolanje. Organizacija se imenuje *Marš u školu!* (Marš v šolo!).

Predlog za učitelje: Zaradi močno prisotnih predsodkov do Romov, ki se prenašajo iz generacije v generacijo, priporočamo, da pred ogledom posnetka svojim učenkam in učencem zamolčite informacijo o umetničinem etničnem poreklu in dejstvo, da v tem delu tematizira (tudi) diskriminacijo Romov. Izkušnje namreč kažejo, da se učenci in učenke na to umetniško delo odzivajo zelo drugače, če te informacije dobijo pred ogledom. Zdi se, da se lažje zavedo svojih ponotranjenih stereotipov in predsodkov o Romih, če jim ob začetku obravnave tega umetniškega dela omenjene informacije zamolčimo.

Iztočnice za razpravo:

1. *Zakaj se je umetnica odločila, da bodo v performansu razstavili prav avtomobil znamke Mercedes-Benz? S čim povezujemo to blagovno znamko in kako vidimo ljudi, ki posedujejo mercedesa?* (Drag ali celo prestižen avto kot statusni simbol; človek z mercedesom velja za uspešnega in bogatega).
2. *Zakaj je avtorica performans zaključila z dražbo, na kateri je dele avtomobila kupovalo občinstvo?* (da bi pokazala, kako različno vrednotimo umetniško delo in »navadno« manualno delo).
3. *Zakaj Selmina družina za isti rezervni del v reciklažnem centru iztrži veliko manj denarja kot ga je na dražbi? Zakaj je bilo občinstvo umetniškega performansa za rezervne dele pripravljeno plačati veliko več kot reciklažni center?*
4. *Kako veš, da na posnetku gre za umetniški dogodek (performans)?* O tem govori 1) dejstvo, da je bil sploh posnet, zmontiran in objavljen kot »videoposnetek performansa«, torej ga je umetnica sama opredelila kot umetniško delo; 2) prisotnost občinstva; 3) oblačila nastopajočih (v domači delavnici najbrž ne nosijo usnjenih jaken in sončnih očal); 4) glasba in govor, ki ju slišimo v ozadju (v delavnici ob razstavljanju avtomobila gotovo ne poslušajo filozofske izjave o nepravilnem vrednotenju različnih panog).

DODATNA VPRAŠANJA

Diskriminacija otrok romskega porekla

Selma Selman v videu, s katerim nagovarja ljudi, naj donirajo denar za dobrodelno organizacijo *Marš v šolo!*, omeni, da je začarani krog revščine povezan s pomanjkanjem izobrazbe. Navede podatek, da samo 15% romskih otrok v Bosni in Hercegovini konča osnovno šolo. Video (v angleščini), 3 min:

https://www.youtube.com/watch?v=5N7_wlO9twg

1. Ali na video sedaj (po prebrani izjavi; ko veste, da tematizira tudi diskriminacijo Romov) gledate drugače? Kako?
2. Ali veste, koliko romskih otrok v Sloveniji zaključi osnovno šolo? Zakaj jih osnovno šolo zaključi tako malo (posebej na Dolenjskem)? Podatki za leto 2018 (Amnesty International): <https://www.amnesty.si/podatki-o-solskem-uspehu-romskih-otrok-kazejo-da-se-jih-pusca-na-cedilu.html>
3. Na začetku umetniške izjave Selma Selman omeni, da Romi v Bosni in Hercegovini zelo težko dosežejo ustrezne prihodke zaradi njihove diskriminacije in pomanjkanja izobrazbe. Se družina Selman zato preživlja z zbiranjem in preprodajo avtomobilskih delov oz. starega železa? Poznate koga, ki se s tem ukvarja v Sloveniji? Je reven, srednjega razreda ali bogat?
4. Revni ljudje se ob socialni mobilnosti navzgor, ki je precej redka, velikokrat tako sramujejo svojega porekla, da se povsem odrečejo svoji preteklosti in celo svoji družini. Selma Selman pa ravna povsem drugače. Kaj ali kdo, mislite, ji vliva to samozavest in ponos? Kdo ju vliva vam? Od kod Selmi ta moč?

DODATNA VPRAŠANJA

Vrednotenje dela

Foto: arhiv umetnice

1. *Selma Selman je v vabilu na performans v Hamburgu objavila zgornjo fotografijo. Na fotografiji vidimo umetnico in ceneno reprodukcijo enega najznamenitejših umetniških del zahodnega kanona (Mono Liso Leonarda da Vincija). Obe imata na čelu bankovec. Zakaj? Možen odgovor: Ker kapitalizem kot gospodarska ureditev stremi k temu, da bi bilo vse naprodaj, tudi ljudje; po drugi strani isti ekonomski sistem ljudi, ki se preživljajo z lastnim delom (in ne živijo na račun drugih) zaradi prenizko ovrednotenega in plačanega dela (t. i. »racionalizacija stroškov«) sili k temu, da prodajajo svoj čas, svoje telo in svoje stvaritve pod ceno.*
2. *Kaj želi povedati umetnica s tem, ko je sebe (svoj portret) ob bok tej reprodukciji znamenite upodobitve Mone Lise?*
3. *Kaj oz. kdo določa vrednost dela in rezultatov tega dela? Je res vse odvisno od ponudbe in povpraševanja na t. i. »prostem trgu«, ki naj bi ga uravnavala »nevidna roka«?*
4. *Ali umetniško ustvarjanje dojemaš kot vsako drugo delo ali je nekaj posebnega? Zakaj ga dojemaš tako kot ga? Bi morali biti umetniki in umetnice za svoje umetniško ustvarjanje plačani enako kot drugi delavci in delavke?*
5. *Zakaj ima umetnost tako visok statusni simbol? Zakaj ga zbiranje in prodaja starega železa nima? Gre za staro delitev na modre in bele ovratnike, le da je tu še potencirana, ker v vlogi belih ovratnikov (intelektualnega dela) nastopa umetnost?*

TRETJI PRIMER

Naslov: **Ženski taxi, cona brez nasilja**

Avtorica: **Aprilija Lužar**

Zvrst: performans, delo v nastajanju, video dokumenti

Leto: od 1997 dalje

Kraj: različne lokacije, na spodnji sliki Zagreb

Vizualno gradivo: <https://mrezni-muzej.mg-lj.si/si/mreznimuzej/3/24/?artworkid=1764>

Letak: http://www.scca-ljubljana.si/wp-content/uploads/2019/08/TAXIART_GalerijaPM_2006.pdf

Opis dela: *Ženski taxi* je ulična umetniška akcija, ki združuje prevoz in terapijo. Vzpostavlja stik med umetnostjo, javnostjo, mediji in ženskami v skupnem prizadevanju za odpravo nasilja. Akcija poteka tako, da umetnica vozi taksi po mestu ter s pomočjo odprte mobilne telefonske linije nudi anonimen, varen in brezplačen prevoz potnicam, ki so preživele nasilje: od posilstev in incesta do lesbo- in homofobije ter trgovine z ljudmi. Vožnja s taksijem, ki ga upravlja umetnica v vlogi taksistke, deluje terapevtsko, saj umetnica potnicam daje prostor za ubeseditev (izpovedovanje) travmatičnih izkušenj. Umetnica je izpovedi z dovoljenjem potnic posnela in iz izbranih pričevanj sestavila videoportrete potnic. Tako je uspela v elitne galerijske prostore vnesti tabuizirano temo nasilja nad ženskami in spolnimi manjšinami. Umetnica opozarja tudi na prisotnost nasilja nad ženskami v javnem prostoru in potrebo po (samo)organizaciji varnih con brez nasilja.

Biografija umetnice: Aprilija Lužar je bila rojena leta 1963 v Ljubljani. Je umetnica in lezbična aktivistka. Pomembno je prispevala k osveščanju širše javnosti o diskriminaciji na podlagi manjšinske spolne usmerjenosti, predvsem diskriminaciji lezbijk. Dolgoletni performans *Ženski taxi, cona brez nasilja* je njeno najodmevnejše delo. Izvaja ga od leta 1997. Zanj je prejela več nagrad. Z njim je leta 2002 zmagala na mednarodnem natečaju *V-Day Stop Rape Contest*, ki spodbuja izvirne strategije za preprečevanje nasilja nad ženskami; natečaj je bil razpisan na pobudo ameriške aktivistke in avtorice kulturnih *Monologov vagine* Eve Ensler. Iste leta je *Ženski taxi* gostoval na festivalu Mesto žensk. Umetniški projekt *Taxi Art* je med letoma 2002 in 2007 gostoval na številnih pomembnih mednarodnih festivalih sodobne umetnosti.

Iztočnice za razpravo:

1. *Kaj je nasilje?* Glej <https://www.drustvo-dnk.si/o-nasilju/kaj-je-nasilje.html>
2. *Kakšen je zdrav, nenasilen odnos?* Glej kviz #VsakDan8Marec (2020): <http://www.cityofwomen.org/sites/default/files/2020%20VsakDan8Marec%20kviz%20odgovori-KONCNA.pdf> (str. 10-12)
3. *Ali poznate brezplačno telefonsko številko za otroke in mladostnike v stiski, na kateri vam strokovnjaki/nje lahko svetujejo anonimno?*
TOM, številki 116 in 111; SOS telefon, št. 080 11 55
4. *Ali so policija, centri za socialno delo in tožilstvo dolžni obravnavati tudi anonimne prijave nasilja?* Da. Glej: <http://drustvo-sos.si/kje-lahko-prijavite-nasilje/>
5. *Zakaj je spolno nasilje v naši družbi sramotno za žrtev, namesto da bi se svojega nasilja sramoval napadalec (storilec)?*
6. *Zakaj in česa se ženske, ki so preživele nasilje, sramujejo?*
7. *Zakaj je o tem tako težko spregovoriti javno?*
8. *Zakaj ženski taksi in ne le taksi? So ženske edine žrtve nasilja? Zakaj so moški, ki so preživeli nasilje, tako pogosto prezrti?*
9. *Ali ste se kdaj počutili ogroženo, če ste sami hodili po nočnih ulicah? Kaj bi bilo potrebno po vašem mnenju storiti, da bi se počutili varneje?*
10. *Ste diskriminacijo ali nasilje kdaj doživeli na lastni koži? Poznate koga, drugega, ki je doživel in preživel nasilje? Ali veste, na koga se lahko obrnete za pomoč?*
11. *Kaj bi zaupali umetnici, če bi se z njo vozili v taksiju, vedoč, da si želi slišano javno objaviti?*
12. *Zakaj je sprememba definicije posilstva v slovenskem kazenskem zakoniku tako pomembna za žrtve nasilja? Za razliko med modelom prisile, ki ga je julija 2021 v Kazenskem zakoniku nadomestil model »DA pomeni DA«, glej učno uro (kviz) #VsakDan8Marec (2020, str. 13-14): <http://www.cityofwomen.org/sites/default/files/2020%20VsakDan8Marec%20kviz%20vprasanja.pdf> (PDF).*

DODATNO BRANJE

Spolno nasilje

Spolno nasilje ostaja »tabu tema« (prepovedana ali zamolčana tema), čeprav je pogosto, dogaja pa se doma, na delovnem mestu in na ulici. Zelo malo organizacij se posveča vprašanju, kako žrtvam omogočiti občutek varnosti in varovati njihovo dostojanstvo. Žrtve spolnega nasilja so zaradi svoje težke, travmatične izkušnje zelo ranljive, vendar jim varnosti pogosto ne zagotovijo ne policija ne sodišča. Grožnje fizičnega poškodovanja (predvsem grožnje z umorom) policija ne vzame resno, dokler nima materialnih dokazov o že *storjenem* nasilnem dejanju, ko je pogosto že prepozno.

Umore žensk samo zato, ker so ženske, imenujemo tudi femicid. Več o tej temi v (kvizu) #VsakDan8Marec (2020, str. 10:

<http://www.cityofwomen.org/sites/default/files/2020%20VsakDan8Marec%20kviz%20vprasanja.pdf> (PDF).

Žrtve spolnega nasilja pogosto skozi celo življenje spremljajo občutki tesnobe, različne fobije (strahovi, kot sta klaustrofobija in agorofobija), kompulzivne motnje (anoreksija, kompulzivno čiščenje) ali odvisnosti (od drog, alkohola, hrane, zdravil), ki jim jemljejo voljo do življenja in povzročajo hude težave tako v osebnih odnosih kot pri šolskem uspehu ali zaposlitvi. S tega vidika vprašanje spolnega nasilja posega tudi v vprašanje diskriminacije ljudi s psihičnimi težavami.

Poudarki iz *Poročila o nacionalni raziskavi o nasilju v zasebni sferi in v partnerskih odnosih:*

<https://skei.si/uploads/skei2/public/custom/SplosniPodatki.pdf>

- Nasilje nad ženskami vključuje kazniva dejanja, kot so spolni napadi, posilstva in nasilje v družini, ki nesorazmerno prizadenejo ženske. Gre za kršitev temeljnih pravic žensk glede na dostojanstvo in enakost. Posledice nasilja nad ženskami so veliko širše, saj poleg žensk, ki so žrtve nasilja, prizadenejo tudi njihove družine, prijatelje in družbo kot celoto.
- Vsaka druga ženska (56,1%) je od dopolnjenega 15. leta starosti doživela eno od oblik nasilja. Najpogosteje so doživljale psihično nasilje (49,3%), potem fizično (23,0%), premoženjsko (14,1%), omejevanje gibanja (13,9%) in spolno nasilje (6,5%). Podatki kažejo, da se nasilje lahko začne kadarkoli v življenju, od zgodnjega otroštva (pri 1. letu starosti) do pozne starosti (pri 73. letih). Pri nekaterih ženskah nasilje traja celo življenje, pri četrtini pa več kot 20 let.
- Posledično se spoprijemajo z dolgotrajnimi duševnimi stiskami, fizičnimi poškodbami, splavom in neželjeno nosečnostjo. Nekatere doživljajo spolno nasilje vsak dan ali nekajkrat na teden. Zaradi strahu ali sramu si nekatere

med njimi ne upajo obiskati zdravnika oziroma zdravnice. Napačno je prepričanje, da partner ne more posiliti svoje partnerke. V primeru, da ne privoli v spolni odnos, je, ne glede na njen status, posiljena.

- Anketa raziskava o prepoznavi spolno zlorabljenih otrok pri delu patronažnih medicinskih sester (2000) je pokazala, da se ta oblika nasilja praviloma odvija v družinskem okolju (92,2%). Polovica patronažnih medicinskih sester, ki so sodelovale v raziskavi, je o tovrstnem dejanju posumila na podlagi lastnih opazanj in vključevanj v družino, druge pa so bile o tovrstni obliki nasilja v družini obveščene s prijavi (anonimni klici, socialna služba, šola, vrtec, v enem primeru lečeči zdravnik in zlorabljeni otrok). Da so spolno zlorabo otrok zaznale v raznovrstnih družinskih okoljih, bodisi v »dobro situiranih družinah« bodisi v družinah, »kjer je prisoten alkohol«, odstira zmotno predstavo, da se spolna zloraba otrok dogaja v revnih in problematičnih družinah. Spolne zlorabe otrok se dogajajo v raznovrstnih družinah in okoljih: bogatih in revnih, številčnih in majhnih, izobraženih in neizobraženih. Glede na spol in starost so žrtve spolnega nasilja večinoma deklice (84,6%), stare od 10 do 13 let, a delež dečkov (15,4%), starih 6 let, prav tako ni zanemarljiv.

PRILOGA

Zgodovina osebnega avtomobila

Zgodovina avtomobilizma je, tako kot zgodovina interneta in številnih drugih izumov, povezana z vojskovanjem, saj je prav vojska že v 18. stoletju narekovala iskanje hitrejših in učinkovitejših prevoznih sredstev od konjske vprege. A tako kot drugi izumi je osebni avtomobil postopoma stopili v splošno rabo.

Največja "revolucija" v zgodovini avtomobilizma se je zgodila proti koncu 19. stoletja, ko je nemški inženir Karl Benz izumil brezkompresijski dvotaktni bencinski motor na notranje izgorevanje in ga vgradil v vozilo (bencin je dobil ime po Benzu). To vozilo so si lahko privoščili samo premožnejši sloji prebivalstva. Prvo cenovno dostopnejše osebno vozilo je bil serijski avtomobil ("ljudski avto") Ford model T. Proizvajali so ga od leta 1908 v tovarni Henryja Forda, ki je, da bi pocenil stroške izdelave, znižal ceno in spodbudil potrošništvo, uvedel nov način proizvodnje: tekoči trak in vrsto tehničnih inovacij. To obliko tovarniškega dela danes imenuje po njem kot *fordizem*.

Prvi avtomobil je v Ljubljano (in sploh na Balkanski polotok) pripeljal baron Anton Codelli leta 1898 in sicer avtomobil znamke comfortable Karla Benza. A osebni promet in motorizacija na Slovenskem sta do šestdesetih let 20. stoletja naraščala zelo počasi, saj si nakupa avtomobila ni mogel privoščiti skoraj nihče.

Čeprav se je to do danes zelo spremenilo, saj imajo številna gospodinjstva, posebej na podeželju, kjer javni promet šepa, več avtomobilov, osebni avto ostaja statusni simbol, predvsem za moške.

Preden je bil leta 1956 postavljen prvi semafor v Ljubljani pred Delavskim domom, je promet usmerjal miličnik, kateremu "*si mu moral za naravnost pohupati enkrat, za desno dvakrat in za levo trikrat, on pa je za vsak avto posebej pokazal, naj spelje*".

Čeprav je poklicnih voznic danes neprimerno več kot nekoč, vožnja in avtomobili ostajajo v domeni moških. Dokaz za to je splošno razširjen predsodek, da so ženske slabe voznice, čeprav med povzročitelji prometnih nesreč v Sloveniji prevladujejo moški.

Kozmetika in avtomobilska mobilnost sta zgodovinsko povezani prek kemične industrije (prvi industrijski lak za nohte je bil stranski produkt nitrocelulozne barve za avtomobile), enako pa velja tudi za medij, prek katerega poteka njuna promocija: barvne gibljive slike celuloidnega filmskega traku. Kozmetiko in avtomobilsko mobilnost moramo obravnavati tudi kot pomembni moderni kulturni praksi, povezani z emancipacijo žensk, na drugi strani pa z državnim nadzorom in sedanjo okoljevarstveno krizo.

Viri:

<https://dk.um.si/lzpisGradiva.php?id=12545>

<https://zgodovinanadlani.si/promet-v-povojni-ljubljani/>

https://colours.simplyclever.si/pozor_zenska_za_volanom.php

https://bb.si/doc/diplome/Spela_Franko_Kuzel.pdf